

Kataložni opisi građe u arhivima, knjižnicama i muzejima - elementi opisa zaštite građe

Tustanić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:137910>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Informatologije

Josipa Tustanić

**Kataložni opisi u arhivima, knjižnicama i muzejima – elementi opisa
zaštite građe**

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Damir Hasenay

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za informacijske znanosti
Preddiplomski studij Informatologije

Josipa Tustanić

**Kataložni opisi u arhivima, knjižnicama i muzejima – elementi opisa
zaštite građe**

Završni rad

Društvene znanosti, informacijske i komunikacijske znanosti, informacijski sustavi
i informatologija

Mentor: prof. dr. sc. Damir Hasenay

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 16. rujna 2019.

Justarić Josipa, 012222367

Sažetak

Cilj i svrha rada je analizirati elemente opisa građe odnosno osvrnuti se na elemente vezane uz zaštitu građe u arhivima, knjižnicama i muzejima te zaključiti na koji način i koliko su elementi opisa zaštite zastupljeni u kataložnim opisima. S obzirom da su doneseni brojni pravilnici i zakoni u arhivima, knjižnicama i muzejima, a veliki naglasak stavlja se na zaštitu građe, analizira se mjesto elementa opisa zaštite građe te se navode primjeri za pronađene elemente, polja i potpolja. Arhivi, knjižnice i muzeji ustanove su koje imaju jednaku ulogu - prikupiti, obrađivati, čuvati i dati na korištenje određenu građu, ali svaka od njih razlikuje se po načinu na koji tu građu čuva. Zaštita je ključan element u zajednici arhiva, knjižnica i muzeja jer podrazumijeva i sva upravna, administrativna, financijska i kadrovska pitanja usmjerena na očuvanje i dobrobit zbirke koje se moraju očuvati za buduće generacije. Kako bi se zaštita što bolje provodila, ali i opisala, u obzir se uzima obrazovni vid katalogizatora odnosno samog osoblja koje svakodnevno radi s građom i poznaje materijale, tehnike i metode zaštite koje se provode. Analizom *Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi, ISAD (G) – opće međunarodne norma za opis arhivskog gradiva, UNIMARC bibliografskog formata* i *Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* zaključeno je da element opisa zaštite građe ne postoji, osim kod *UNIMARC bibliografskog formata*, ali da se podaci o zaštiti građe mogu pojaviti unutar drugih elemenata područja koja postoje ukoliko je katalogizator dovoljno upoznat s građom koju opisuje.

Ključne riječi: arhivi, muzeji, knjižnice, kataložni opis, zaštita građe

Sadržaj

1. Uvod.....	5
2. Predstavljanje AKM zajednice.....	7
2.1 Arhivi.....	7
2.2 Knjižnice.....	8
2.3 Muzeji.....	9
3. Pravilnici i norme za opis građe i gradiva u AKM zajednici.....	11
3.1 Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi.....	11
3.2 ISAD (G) – opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva.....	13
3.3 UNIMARC bibliografski format.....	14
3.4 Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima.....	16
4. Gdje je „zaštita građe“ u kataložnom opisu?.....	19
5. Zaključak.....	24
6. Literatura.....	26
7. Prilozi.....	Error! Bookmark not defined.

1. Uvod

S obzirom na brzinu kojom nastaju nove informacije, raste i potreba za kvalitetnim uslugama koje se odnose na zajednicu arhiva, knjižnica i muzeja. Djelatnosti su podijeljene te su radile svaka za sebe, što više nije dovoljno s obzirom na velik broj informacija koje su dostupne korisnicima. Suradnja arhiva, knjižnica i muzeja nužna je kako bi se korisnicima mogao pružiti potpun, točan i relevantan odgovor na informacijski upit.¹ Prije svega, važno je raditi na osvješćivanju i poučavanju onih koji rade s građom kako bi sami stvorili osjećaj čuvanja i pažljivog rukovanja građom.²

Zaštita građe naglašena je u arhivskoj djelatnosti gdje postoje posebni koraci kojima korisnik dolazi do građe. Knjižnična djelatnost prvenstveno korisnicima omogućava pristup građi, a muzejska uz pomoć izlaganja educira posjetitelje.³ Kada je riječ o knjižnicama i arhivima, upravljanje zaštitom usmjereno je na konkretnu građu te načine osiguranja njihove uporabe pri čemu se u obzir najviše uzima poznavanje materijala i njihovih svojstava, poznavanje vrste i uzroka koji dovode do oštećenja, ali i tehnika i metoda zaštite te poznavanja stanja zbirki.⁴ Muzeji, pak, ulažu velike napore prilikom pripremanja izlaganja i interpretiranja građe te je kod njih, prije svega, glavni cilj upravo interpretacija. Velika uloga je na katalogizatorima i njihovom obrazovanju koje podrazumijeva poučavanje i ostalog osoblja pri provođenju određenih aktivnosti zaštite.⁵ Kako bi se zaštita što kvalitetnije provodila u svakoj od djelatnosti, osoblje mora biti u doticaju s građom upravo zbog poznavanja materijala, tehnika, metoda i strategija provođenja zaštite nad građom, ali i posjedovati određena znanja vezana uz preventivnu zaštitu.⁶

Doneseni su razni pravilnici i zakoni u sklopu svake zajednice, a najistaknutija obveza i cilj svake zajednice je zaštita građe. Sve mjere koje se poduzimaju, poduzimaju se s ciljem postizanja djelotvornog upravljanja i organizacije, a svrha i cilj primjene zaštite su sljedeći: okviri u kojima se mjere provode, koncept zaštite, kriteriji selekcije te vrednovanja i užeg odabira, najprimjereniji pristupi i metode i posljedice koje proizlaze iz primijenjene zaštite. Zaštita je „polazišna točka“ kada govorimo o poslovanju zajednice arhiva, knjižnica i muzeja.

¹ Usp. Arhivi, knjižnice, muzeji. URL: <http://akm.hkdrustvo.hr/> (2019-9-4)

² Usp. Krtalić, Maja; Hasenay, Damir; Aparac-Jelušić, Tatjana. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 54 (2011), 1/2; str.25. URL: <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A3263/datastream/FILE0/view> (2019-9-6)

³ Usp. Arhivi, knjižnice, muzeji. URL: <http://akm.hkdrustvo.hr/> (2019-9-4)

⁴ Usp. Krtalić, Maja; Hasenay, Damir; Aparac-Jelušić, Tatjana. Nav. dj., str.26.

⁵ Isto, str. 12

⁶ Isto, str. 21

Svaka djelatnost mora biti upoznata s kvalitetom i kvantitetom svojih zbirki.⁷ AKM zajednica, odnosno arhivi, knjižnice i muzeji, baštinske su ustanove koje se bave odabiranjem, prikupljanjem, čuvanjem, obradom i davanjem građe na korištenje. Građa koju ustupaju na korištenje je od važnog kulturnog, umjetničkog, znanstvenog, ekonomskog, ali i političkog značenja za određenu zajednicu, a AKM zajednica nastoji osigurati njezinu dostupnost i zaštitu i budućim naraštajima.⁸ Briga za informacije i kulturnu baštinu zajednički je cilj arhivista, knjižničara i muzeologa stoga je važno da postoje i jednaki ili slični elementi prilikom opisivanja zaštite građe u ustanovama s obzirom da je zaštita građe jedna od zajedničkih uloga.

Naime, analiziranjem pravilnika, zakona i standarda moguće je uočiti sličnosti i razlike, ali i nedostatke kataložnih elemenata opisa s obzirom na zaštitu i postupke zaštite. *Cataloging Cultural Objects (CCO)*, *ISAD(G) opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva*, *UNIMARC bibliografski format* imaju elemente opisa građe s poljima i potpoljima te se odnose na svaku ustanovu zasebno. Donošenjem *Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* pokušava se definirati zajedničko opisivanje građe. Iako su navedeni standardi, norme i formati detaljno definirani, novim *Pravilnikom* nastoji se udovoljiti specifičnim potrebama arhivske, knjižničarske te muzejske zajednice i potrebama korisnika. Osobito je važno uskladiti propise za iskazivanje sadržaja podataka i njihovih vrijednosti, iskazati ciljeve odnosno zadatke kataloga kako bi korisnici jasno pronalazili, identificirali, odabirali i dobili tražene jedinice građe i jasno se kretali katalogom.⁹ Iako elementi opisa zaštite građe nisu jasno definirani, detaljnijom analizom navedenih standarda, formata i normi te pravilnika mogu se izdvojiti elementi, odnosno polja ili potpolja u koja se jasno mogu unijeti podaci vezani za zaštitu građe.

⁷ Usp. Radić, Branka. Zaštita pisane baštine u zajednici AKM-a (arhivi-knjižnice-muzeji): Franjo Ksaver Kuhač (1834.-1911.) – utemeljitelj hrvatske etnomuzikologije i glazbene historiografije // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 60, 2-3(2017), str. 26-27 URL: <https://hrcak.srce.hr/195864> (2019-8-14)

⁸ Usp. Faletar Tanacković, Sanjica; Aparac-Jelušić, Tatjana. Ishodišta za proučavanje međudnosa baštinskih ustanova u 20. stoljeću: počeci teorijskih promišljanja. // *Libellarium* 3, 2(2010); str. 184. URL: <https://hrcak.srce.hr/77793> (2019-9-13)

⁹ Usp. Arhivi, knjižnice, muzeji. URL: <http://akm.hkdrustvo.hr/> (2019-9-4)

2. Predstavljanje AKM zajednice

Knjižnice, arhivi i muzeji ustanove su koje su postale sinonim za pohranu i zaštitu građe. Kao informacijske, odnosno baštinske ustanove, arhivi, knjižnice i muzeji glavni su izvori čuvanja znanja.¹⁰ Zajednica knjižnica, arhiva i muzeja bavi se teorijskim postavkama, njihovom primjenom u obradi i korištenjem građe u svakoj djelatnosti pojedinačno.¹¹ Zajedničko im je što su javne ustanove osnovane od strane države sa zadaćom prikupljanja, obrađivanja, čuvanja i davanja na uporabu određene građe dok se ustroj, organizacija rada i same djelatnosti razlikuju.¹²

2.1 Arhivi

Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva definira arhiv kao „javnu ustanovu ili drugu pravnu osobu osnovanu za obavljanje arhivske djelatnosti.“¹³ Arhivska je djelatnost usmjerena na očuvanje, obrađivanje i korištenje dokumentiranog i arhivskog gradiva koje mora biti primjereno zaštićeno, sređeno i opisano te dostupno i osigurano u prostorima za odlaganje i čuvanje.¹⁴ *Zakon o arhivskom gradivu i arhivima* u Članku 21. navodi stroge mjere koje se provode ukoliko se javno arhivsko gradivo korišteno u svrhu izlaganja ošteti i povrijedi, npr. ukoliko se gradivo može izvesti ili iznijeti van Republike Hrvatske u svrhu izlaganja ili sličnih potreba, potrebno je odobrenje ministra nadležnog za kulturu. Također, za nastale štete odgovara osoba kojoj je odobreno korištenje gradiva te protiv rješenja nije dopuštena žalba, ali se može pokrenuti spor pred nadležnim upravnim sudom ukoliko dođe do podizanja žalbe.¹⁵ Ovim je zakonom i člankom jasno da arhivska djelatnost ima strog pristup kada je gradivo i iznošenje gradiva van arhivske ustanove u pitanju.

Arhivi svoje arhivsko gradivo smještaju u prostore čvrstih konstrukcija, građenih od nezapaljivih ili teško zapaljivih materijala koji su zaštićeni od prodora podzemnih i nadzemnih voda te su zaštićeni od pristupa neovlaštenih osoba. Naglasak je na stručnom osoblju i obavljanju pojedinih stručnih poslova. Prema *Pravilniku* o uvjetima smještaja, opreme, zaštite

¹⁰ Usp. On the LAM: library, archive, and museum collections in the creation and maintenance of knowledge communities. str.21 URL: <http://www.oecd.org/education/innovation-education/32126054.pdf> (2019-8-9)

¹¹ Usp. Arhivi, knjižnice, muzeji. URL: <http://akm.hkdrustvo.hr/> (2019-9-4)

¹² Usp. Horvat, Aleksandra. Zajedničko i posebno u stručnoj naobrazbi bibliotekara, arhivista i muzeologa / Arhivi, knjižnice, muzeji - mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 30

¹³ *Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva*. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_05_65_1404.html (2019-7-31)

¹⁴ Usp. *Zakon o arhivskom gradivu i arhivima*. URL: <https://www.zakon.hr/z/373/Zakon-o-arhivskom-gradivu-i-arhivima> (2019-7-31)

¹⁵ Usp. Isto.

i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva, u Članku 17. navedeno je da bi jedan državni arhiv trebao imati dva stručna djelatnika, od kojih barem jedan visoke stručne spreme, za obavljanje poslova evidentiranja i zaštite gradiva izvan arhiva i nadzor nad stvarateljima i imateljima u nadležnosti arhiva te jednog stručnog djelatnika za obavljanje poslova na zaštiti gradiva u arhivu na svakih dvije tisuće dužnih metara gradiva u arhivu, jednog stručnog djelatnika za zaštitu elektroničkog ili audiovizualnog gradiva, ako arhiv posjeduje takvo gradivo.¹⁶ Također, kako bi sve bilo precizno raspoređeno i zaštićeno, za svaku se dokumentacijsku zbirku vodi popis koji sadrži podatke o dokumentacijskim skupinama (redni broj, oznaka, naziv, sadržaj, medij i vrsta zapisa, količina, tehničke jedinice, vrijeme nastanka, napomene) na koje je zbirka podijeljena te arhivskim jedinicama (redni broj, oznaka, naziv, vrsta, vrijeme nastanka, rok čuvanja, tehničke jedinice) u svakoj pojedinoj skupini. Kod tehničkih poslova, arhivska jedinica ulaže se u zaštitni omot ili drugu prikladnu ambalažu.¹⁷

2.2 Knjižnice

International Federation of Library Associations (IFLA) knjižnicu definira kao organizaciju ili dio organizacije čiji je glavni cilj olakšati korištenje informacijskih izvora i informacijskih usluga te ispuniti potrebe korisnika potrebne u informativne, istraživačke, obrazovne, kulturne ili rekreacijske svrhe. Knjižnična djelatnost podrazumijeva odabiranje, prikupljanje, stručnu obradu, pohranjivanje, zaštitu, posudbu i davanje na korištenje knjižničnu građu te slobodan pristup izvorima informacija.¹⁸

Kako bi knjižnice zaštitile svoju knjižničnu građu, moraju voditi veliku brigu o: sigurnosti zgrade i osnovnim mjerama zaštite, uvjetima čuvanja građe, načinu pohrane i prenošenja građe, načinu obilježavanja i pregledavanja građe, načinu opremanja građe, prenošenju građe na druge medije, načinu korištenja građe, popisivanju i evidentiranju zaštićene građe, postupanju sa zaštićenom građom i načinu korištenja.¹⁹ Osnovne mjere zaštite knjižnične građe ovise o samom prostoru, položaju i sigurnosti same zgrade knjižnice. Kako bi se zaštita knjižnične građe što bolje provodila, knjižnice moraju imati plan mjera za slučaj katastrofa koji sadrži niz elemenata: procjena ugroženosti, mjere preventivne zaštite, mjere

¹⁶ Usp. Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_05_65_1404.html (2019-7-31)

¹⁷ Usp. Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva. URL: http://arhinet.arhiv.hr/_Download/PDF/Pravilnik_o_zastiti_i_cuvanju_arhivskog_i_registraturnog_gradiva_izvan_arhiva.pdf (2019-7-31)

¹⁸ Usp. Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. URL: <https://www.zakon.hr/z/1925/Zakon-o-knji%C5%BEnicama-i-knji%C5%BEni%C4%8Dnoj-djelatnosti-2019> (2019-7-31)

¹⁹ Usp. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html (2019-8-1)

pripravnosti koje sadrže opis spašavanja građe, popis postupaka u slučaju opasnosti, popis opreme potrebne za spašavanje, popis zaposlenika koji sudjeluju u spašavanju, načine osiguravanja prostora, način saniranja posljedica, popis stručnjaka za konzervaciju građe i slično.²⁰ *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti* navodi da su knjižnice dužne poduzimati mjere za zaštitu knjižnične građe odnosno provoditi reviziju i otpis građe.²¹ Postoji niz članaka u *Pravilniku o zaštiti knjižnične građe* u kojima se detaljno opisuje način postupanja s građom, osobito onom zaštićenom. Knjižničari su dužni pregledavati građu te izdvajati onu koja je oštećena i dotrajala. Također, odstranjivanje svih ne pripadajućih umetaka kao što su papir, prešano cvijeće i sl. jedan je od zadataka knjižničara prilikom pregledavanja građe. Zabranjeno je koristiti ljepljive vrpce, spajalice, pribadače, kvačice za papir i gumene vrpce. Ona građa koja je starija treba biti prenesena na tehnološki stabilniji medij kako bi se izvornik zaštitio te bio brže i bolje dostupan.²²

2.3 Muzeji

Muzeji obavljaju muzejsku djelatnost odnosno poslove nabave muzejske građe, vrše istraživanja te stručne i znanstvene obrade, ali prije svega, zadaća muzejske djelatnosti je zaštita muzejske građe, muzejske dokumentacije i baštinskih lokaliteta i nalazišta. Muzejska građa i dokumentacija kulturno su dobro i na njih se primjenjuju propisi o zaštiti i očuvanju, a muzeji građu i dokumentaciju predstavljaju zajednici i osiguravaju dostupnost, obrazovanje i tumačenje.²³ Zaštita muzejskih predmeta jedna je od glavnih i osnovnih značajki muzejske djelatnosti. Kada se govori o zaštiti unutar muzeja, podrazumijeva se sabiranje predmeta i donošenje u muzej. Provođenje preventivnih mjera kao što je osiguravanje prikladnog prostora, rukovanje muzejskim predmetima s oštećenjima, povećanje otpornosti i produženje vijeka trajanja, dokumentiranje, inventarizacija i ostale mjere i postupci neke su od značajki procesa zaštite u muzejskim ustanovama.²⁴

Muzeji provode zaštitu najvrjednijih pokretnih spomenika kulture, uglavnom s aspekta tehničke zaštite odnosno na inicijativu i zahtjev muzejskih radnika obavljaju izvršitelji izvan muzeja te s aspekta fizičke zaštite. Muzejske ustanove predstavljaju kulturnu sredinu u kojoj

²⁰ Isto.

²¹ Usp. *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*. URL: <https://www.zakon.hr/z/1925/Zakon-o-knji%C5%BEnicama-i-knji%C5%BEni%C4%8Dnoj-djelatnosti-2019> (2019-8-1)

²² Usp. *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe*. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html (2019-8-1)

²³ Usp. *Zakon o muzejima*. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1267.html (2019-8-5)

²⁴ Usp. Maroević, Ivo. *Zaštita muzejske građe: temeljne odrednice*. // *Informatica museologica* 21, 3-4(1990), str. 5. URL: <https://hrcak.srce.hr/144835> (2019-8-5)

djeluju i trebaju biti prilagođeni potrebama zajednice. Interes zajednice mora biti naglašen. Kako bi postojao interes za muzej kao ustanovu, mora se voditi briga o radu same ustanove i poštivati formalnosti koje podrazumijevaju stručnu, pravnu i efektivnu zaštitu određene zbirke muzejskih predmeta.²⁵ Fizička zaštita muzejskih predmeta je, zapravo, zaštita u užem smislu. Podrazumijeva zaštitu muzejskih predmeta od fizičkog propadanja u muzejskoj realnosti. Temelji se na zaštiti fizičkih osobina i cjelovitosti muzejskih predmeta. Fizička je zaštita dužna brinuti o tri osnovna sastavna elementa pojedinog muzejskog predmeta: materijalu i strukturi, obliku i načinu obrade te značenju i muzealnosti samog muzejskog predmeta. Posebne brige koje se primjenjuju su preventivna zaštita, zaštita materijala, zaštita oblika, zaštita značenja, dokumentacija, rukovođenje muzejskim predmetima, etika postupka i metodološki pristup.²⁶ Posljednji oblik zaštite je sigurnost muzejskih predmeta u okviru same zgrade muzeja. Ovaj se oblik odnosi na zaštitu muzejskih predmeta od oštećenja koje mogu zadesiti arhitekturu zgrade u kojoj se muzej nalazi, a tako i same predmete. Dva aspekta opasnosti su zaštita od prirodnih katastrofa i ratnih razaranja i zaštita od krađe i vandalizma.²⁷

Ono što također povezuje arhive, knjižnice i muzeje, osim činjenice da su informacijske ustanove koje nabavljaju, čuvaju i daju građu na korištenje, je njihova sličnost prilikom opisivanja i definiranja elemenata opisa građe. Upravo zbog sličnosti koje navedene djelatnosti imaju, prihvatljivo je da postoje i načelne sličnosti kada je opis građe u pitanju te zbog toga treba analizirati pravilnike i standarde kako bi se utvrdile još dodatne sličnosti ili razlike djelatnosti.

²⁵ Oklopčić, Jagoda. Muzejski zakoni i zaštita muzejske građe. // *Informatica museologica*, 21, 3-4 (1990), str. 26
URL: <https://hrcak.srce.hr/144839> (2019-8-5)

²⁶ Usp. Maroević, Ivo. Nav. dj., str. 6.

²⁷ Isto, str. 9

3. Pravilnici i norme za opis građe i gradiva u AKM zajednici

Iako je za svaku djelatnost AKM zajednice donesen niz pravilnika, zakona i standarda, analiza *Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi, ISAD(G) - opće međunarodne norme za opis arhivskog gradiva, UNIMARC bibliografskog formata* te *Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* obuhvaća sličnosti i razlike, ali i nedostatke kada su elementi opisa zaštite građe u pitanju.

3.1 Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi

Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi utvrđuju se sadržaj i načini vođenja muzejske dokumentacije koja je sustavno izrađena, prikupljena i organizirana. Vođenje muzejske dokumentacije bitan je proces u muzejskoj djelatnosti kako bi točne informacije o muzejskoj građi bile pregledno i sustavno obrađene, a muzeji su dužni redovito voditi primarnu, sekundarnu i tercijarnu muzejsku dokumentaciju. Sama dokumentacija skup je podataka nastalih u procesu stručne obrade, zaštite i prezentacije muzejske građe.²⁸ Prvu i najveću skupinu podataka o muzejskoj građi obuhvaća primarna dokumentacija koju čine inventarna knjiga, katalog, knjiga ulaska, knjiga izlaska, knjiga i zapisnici o reviziji muzejske građe. Neki podaci koji su sastavni dio ove vrste dokumentacije su broj komada predmeta, materijal, tehnika, mjesto i vrijeme nabave/nalaza, smještaj, vrijednost, akt o povratu itd. Međunarodni komitet za dokumentaciju (CIDOC) objavio je Smjernice u kojima navodi ciljeve muzejske dokumentacije:

- odgovornost (engl. *accountability*) mora postojati odgovornost nad predmetima, njihovom određivanju i identifikaciji ;
- sigurnost (engl. *security*) – potrebno je stvoriti podatak o statusu predmeta i izraditi opis i dokaz o vlasništvu muzejskog predmeta ukoliko dođe do krađe, nestanka i sl. ;
- povijest predmeta (engl. *historic archive*) - informacije o izradi, sabiranju, vlasništvu i uporabi predmeta te se mora provoditi zaštita dugotrajne vrijednosti podataka ;
- pristup (engl. *access*) - mogućnost fizičkog i intelektualnog pristupa predmetima što se odnosi na izravan pristup samim predmetima i dokumentaciji.²⁹

²⁸ Usp. Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi.. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_09_108_1751.html (2019-8-7)

²⁹ Usp. Zlodi, Goran. Od muzejske dokumentacije prema utvrđivanju svojstva kulturnoga dobra : ključni standardi i načela // Etnološka istraživanja 20(2015), str. 45-52.
URL: https://bib.irb.hr/datoteka/857119.01_EI_20_07_zlodi_HR.pdf (2019-8-8)

Cataloging Cultural Objects (CCO) standard je usredotočen na one koji se bave opisivanjem i dokumentiranjem umjetničkih djela, arhitekture, kulturalnih artefakata i slikovnih prikaza tih predmeta. To mogu biti kustosi, specijalisti za vođenje muzejske dokumentacije, ali i knjižničari, arhivisti i bilo tko tko dokumentira kulturne objekte i njihove slikovne prikaze.³⁰ CCO je standard čiji je naglasak na načelima dobre katalogizacije i dokumentacije, a ne toliko na strogim pravilima koja ograničavaju katalogizatora prilikom stvaranja informacija te načina na koji su te informacije predstavljene korisnicima.³¹ Lista CCO elemenata poprilično je duga zbog raznolikosti kulturnih djela. Potrebne su različite informacije da bi se konkretno opisali podaci i djelo iz različitih kultura i vremenskih razdoblja.

1. Imenovanje predmeta/objekta	5. Lokacija i geografija
Vrsta/Tip djela	Trenutna lokacija
Naslov	Lokacija nastanka
2. Informacije o tvorcu/stvaratelju	Lokacija pronalaska
Tvorac/Stvaratelj	Prijašnja lokacija
Uloga tvorca/stvaratelja	6. Tema/Predmet
3. Fizička obilježja	Tema/Predmet
Mjere	7. Klasa
Materijali i tehnike	Klasa
Stanje i izdanje	8. Opis
Dodatna fizička obilježja	Opis
4. Stilističke, kulturološke i kronološke informacije	Ostale opisne bilješke
Stil	
Kultura	

Slika 1. *Cataloging Cultural Objects* lista elemenata za opis građe³²

Kada govorimo o elementima s CCO liste, element opisa zaštite građe ne postoji, ali bi se u određenim elementima, kao što je element 'Fizička obilježja', moglo opisivati kako se provodi zaštita, kako se odnosi prema građi s obzirom na vrstu materijala ili tehnike, u kakvom je stanju građa i sl. Također, ukoliko postoje složeniji procesi provođenja zaštite, moguće bi bilo sam proces opisati i u elementu 'Opisa'. Element daje podatke o opisnim napomenama koje

³⁰ Usp. *Cataloging cultural objects: a guide to describing cultural works and their images*. URL: <http://vraweb.org/wp-content/uploads/2018/08/CatalogingCulturalObjectsFull.pdf> (2018-8-9)

³¹ Isto.

³² Usp. Mesić, Hrvoje. *Dokumentiranje kulturne baštine standardom Cataloging Cultural Objects: model razvoja kulturnoga dobra u digitalnom okruženju // Modeli razvoja - iskustva drugih i naše mogućnosti / Abidović, Albina (ur.). Brčko: Evropski univerzitet Brčko distrikt, 2019. str. 123.*

su općenito relativno kratkog, ali detaljnog omjera. Informacije koje se navode u elementu 'Opisa' moraju pokrivati neke ili sve istaknute karakteristike i povijesni značaj određenog umjetničkog djela. Ono što element pokriva su teme koje obuhvaćaju raspravu o samoj građi odnosno djelu koje se opisuje, njegovoj funkciji i značenju.³³

3.2 ISAD (G) – opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva

Opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva (General International Standard Archival Description) - ISAD(G), pruža opće smjernice za izradu opisa arhivskog gradiva čiji je cilj identificirati i pojasniti kontekst i sadržaj arhivskoga gradiva te tako olakšati njegovu dostupnost. Kako bi se cilj ostvario, izrađuju se jasni i prikladni prikazi te se organiziraju sukladno utvrđenim modelima. Bez obzira na oblik ili nosač arhivskih zapisa, ova norma sadrži opća pravila za arhivistički opis. Niz općih pravila samo je dio postupaka s ciljem osiguranja izrade dosljednih, upotrebljivih i razumljivih opisa; olakšanja pronalaženja i razmjene obavijesti o arhivskom gradivu, omogućavanju razmjene normativnih podataka i objedinjenja opisa iz različitih arhiva u jedinstveni informacijski sustav.³⁴

Kada govorimo o samom opisu, važno je prikazati kontekst i hijerarhijski ustroj fonda i dijelova fonda te započeti od općeg k posebnom i dati obavijest o fondu kao cjelini. Također, potrebno je navesti obavijesti koje su prilagođene razini koja se opisuje odnosno točno prikazati kontekst i sadržaj jedinice opisa. Ako je moguće, trebalo bi povezati svaki opis s višom jedinicom opisa koja slijedi te tako utvrditi razinu opisa, a na najvišoj razini moraju se navesti obavijesti koje su zajedničke sastavnim dijelovima.³⁵ Elementi opisa podijeljeni su u 7 područja koja čine i potpodručja:

³³ Usp. Cataloging cultural objects: a guide to describing cultural works and their images. URL: <http://vraweb.org/wp-content/uploads/2018/08/CatalogingCulturalObjectsFull.pdf> (2018-8-9)

³⁴ Usp. ISAD(G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva / odobrilo Povjerenstvo za norme opisa arhivskoga gradiva. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2001. str. 7. URL: http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISAD_%28G%29_2_Izd_Hrv.pdf (2019-8-8)

³⁵ Isto, str. 12.

<p>1. Područje identifikacije - sadrži bitne informacije za identifikaciju jedinice opisa</p> <p>1.1 Identifikacijska oznaka(e)/Signatura(e)</p> <p>1.2 Naslov</p> <p>1.3 Vrijeme nastanka građiva</p> <p>1.4 Razina opisa</p> <p>1.5 Količina i nosač jedinice opisa (količina, opseg, veličina)</p> <p>2. Područje konteksta - sadrži obavijesti o porijeklu i očuvanosti jedinice opisa</p> <p>2.1 Naziv stvaratelja</p> <p>2.2 Upravna povijest / biografski podaci</p> <p>2.3 Povijest arhivskog fonda</p> <p>2.4 Način preuzimanja ili predaje</p>	<p>3. Područje sadržaja i ustroja - sadrži konkretne obavijesti o predmetu i svedenosti jedinice opisa</p> <p>3.1 Sadržaj</p> <p>3.2 Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja</p> <p>3.3 Dopune</p> <p>3.4 Plan sređivanja</p> <p>4. Područje uvjeta dostupnosti i korištenja - sadrži obavijesti o dostupnosti određene jedinice opisa</p> <p>4.1 Uvjeti dostupnosti</p> <p>4.2 Uvjeti objavljivanja ili umožavanja</p> <p>4.3 Jezik/pismo u građivu</p> <p>4.4 Tvarne značajke i tehnički uvjeti</p> <p>4.5 Obavijesna pomagala</p>	<p>5. Područje dopunskih izvora - sadrži obavijesti o građivu koje je u važnom odnosu s jedinicom opisa</p> <p>5.1 Postojanje i mjesto čuvanja izvornika</p> <p>5.2 Postojanje i mjesto čuvanja preslika</p> <p>5.3 Dopunski izvori</p> <p>5.4 Bibliografija</p> <p>6. Područje napomena - sadrži posebne obavijesti i one koje se ne mogu smjestiti u neko drugo područje</p> <p>6.1 Napomena</p> <p>7. Područje kontrole opisa - sadrži obavijesti o tome kako, kada i tko je izradio arhivistički opis</p> <p>7.1 Napomena arhivista</p> <p>7.2 Pravila ili propisi</p> <p>7.3 Nadnevak izrade opisa</p>
--	---	---

Slika 2. ISAD(G) lista elemenata za opis građe³⁶.

Arhivska norma ISAD(G) na svojoj listi elemenata za opis građe također ne nudi konkretan element koji se odnosi na zaštitu arhivskog građiva. Ono što bi bilo prihvatljivo za opisivanje zaštite nekog građiva je *Područje sadržaja i ustroja*, odnosno potpodručje *Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja, Dopune ili Plan sređivanja*. Također, unutar područja uvjeta i dostupnosti korištenja, potpodručje *'tvarne značajke i tehnički uvjeti'* mogu poslužiti za opis uvjeta koji odgovaraju i prikladni su za neko građivo. Konkretno se samo područje koristi za pružanje obavijesti o pravnom statusu ili drugim propisima koji možda ograničavaju dostupnost građiva na korištenje. S obzirom da je arhivsko građivo u pitanju, važno je radi li se o izvorniku ili preslici te se tako unutar područja dopunskih izvora, odnosno potpodručja *'postojanje i mjesto čuvanja izvornika'* i *'postojanje i mjesto čuvanje preslika'* mogu unositi podaci o tome kako se čuva, na koji se način čuva, na kojemu mjestu se čuva neki izvornik ili preslika čuvana u arhivu. *'Područje napomena'* također je jedan od mogućih elemenata pri opisivanju zaštite građe. Područje je namijenjeno za posebne obavijesti ili za one obavijesti koje se ne mogu smjestiti u neko drugo područje. Budući da je u pitanju opisivanje arhivskog građiva, podaci o zaštiti važni su te ih je kao posebne podatke koje katalogizatori mogu opisivati upravo u *'Području napomene'*.

3.3 UNIMARC bibliografski format

UNIMARC (Universal MARC) format međunarodni je standard za prikaz i razmjenu bibliografskih podataka kojeg je razvila IFLA 1977. godine. U Hrvatskoj, ali i drugim zemljama u svijetu, prihvaćen je kao nacionalni format za prikaz i pohranu strojnočitljivih bibliografskih zapisa, a koriste ga sve knjižnice.³⁷

³⁶ Isto, str. 13-45.

³⁷ Usp. UNIMARC:// Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63215> (2019-9-5)

Opseg formata UNIMARC-a je odrediti označiteljske sadržaje kao što su oznaka polja, indikatori i oznake potpolja, a koji pripadaju bibliografskim zapisima u strojno čitljivom obliku, te odrediti logički i materijalni format zapisa. Njegova namjena je da posluži kao format prijenosnik u svrhu razmjene.³⁸ UNIMARC-ova lista sastoji se od funkcionalnih blokova, odnosno polja:

- 0-- Blok za identifikaciju
- 1-- Blok kodiranih podataka
- 2-- Blok odrednica
- 3-- Blok napomena
- 4-- Blok podataka o općim uputnicama
- 5-- Blok podataka o unakrsnim uputnicama
- 6-- Blok klasifikacijskih brojeva
- 7-- Blok za povezivanje odrednica
- 8-- Blok izvora podataka
- 9-- Blok nacionalne upotrebe

Slika 3. Popis polja UNIMARC formata³⁹

Unutar blokova, kojih ima deset, postoje još i polja koja sadrže potpolja. Blok napomena sadrži 34 polja s potpoljima, a blok se općenito koristi za bilježenje povijesnih podataka o građi.⁴⁰ Unutar bloka Napomena posebno polje unutar kojeg katalogizatori mogu unositi konkretne podatke o zaštiti građe je potpolje 318 Napomena o postupcima zaštite.⁴¹ Polje 318 Napomena o postupcima zaštite sadrži 17 potpolja. Polje 318 Napomena o postupcima zaštite omogućuje katalogizatorima što detaljniji i precizniji opis građe kojom se bave. Korisnici mogu dobiti uvid u opis samoga postupka, vremenskog razdoblja provođenja postupka, mjesta provođenja postupka, izvršitelja i stanja u kakvom se građa nalazi te određene napomene namijenjene upravo njima kada je rukovanje građom u pitanju. Osim polja 318 koje se odnosi na zaštitu konkretno, polje 310 Napomena o uvezu i dostupnosti također može poslužiti za opisivanje građe kojima katalogizator daje podatke o uporabi građe, o načinu korištenja, zbog kojih razloga se određena građa (npr. građa malog broja primjeraka) daje na korištenje i sl.

³⁸ Usp. UNIMARC bibliografski format / [autorizirani prijevod IFLA [i. e.] International Federation of Library Associations and Institutions ; hrvatski prijevod formata iz 1999. osuvremenila Marijana Tomić ; stručna redakcija prijevoda Mirna Willer]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Zadar : Sveučilište, 2009. str. 7.

³⁹ Priručnik za UNIMARC format za pregledne zapise / [s engleskog prevela Slobodanka Radović ; hrvatske primjere odabrali i izradili Zoran Ivanović...[et al.] 1. hrvatsko izd. (prema 2. prerađenom i proširenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. str. 18.

⁴⁰ Isto, str. 118.

⁴¹ Usp. Isto, str. 11.

Osim polja 318 i 310, u polje 316 Napomena o opisivanom primjerku, moguće je navesti slične podatke kao i u polju 318 – podatak o uvezu, broju stranica koje nedostaju, samom stanju građe i sl.

318 NAPOMENA O POSTUPCIMA ZAŠTITE

Potpolja
\$a Postupak
\$b Utvrđivanje postupka
\$c Vrijeme (datum) postupka
\$d Razdoblje postupka
\$e Izvanredni postupak
\$f Odobrenje
\$h Nadležnost
\$i Način postupka
\$j Mjesto postupka
\$k Izvršitelj
\$l Stanje
\$n Opseg
\$o Vrsta jedinice
\$p Napomena za osoblje
\$r Napomena za korisnike
\$u Jedinstveni identifikator jedinice građe
\$5 Ustanova i primjerak na koje se polje odnosi

Slika 4. UNIMARC potpolja bloka 3 Napomena⁴²

3.4 Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima

Početak kataložnih pravila u Republici Hrvatskoj sadržan je u *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga* Eve Verone nastalog u prvoj fazi razvoja kataloga kada se razvija i sama teorija kataloga i bibliografija, a u drugoj se fazi kataložna pravila ugrađuju u format za strojno čitljivo katalogiziranje. U trećoj se fazi, početkom 1990-ih, razvija mrežni katalog. Razvoj u knjižničarskoj djelatnosti trebao se proširiti i na arhivsku i muzejsku djelatnost te je bilo potrebno izraditi zajednička pravila koja će se temeljiti na nastalim konceptualnim modelima: FRAD (*Functional Requirements for Authority Dana*) za knjižnice, CIDOC CRM (CIDOC Conceptual Reference Model) za muzeje te ISAAR(CPF) (*International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families*) za arhive te *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga*. U program izrade uključene su sve tri baštinske odnosno informacijske zajednice.⁴³ Potreba za sveobuhvatnim pravilnikom je velika upravo zbog razlika koje postoje kada su u pitanju jedinstveni kataložni pravilnici. Dok knjižnična zajednica počiva na kataložnom pravilniku Eve Verone, muzejska zajednica ne bilježi tradiciju

⁴² Usp. Isto, str. 86.

⁴³ Usp. Nacionalni pravilnik za katalogizaciju. URL: <http://npk.nsk.hr/> (2019-9-5)

jedinstvenih kataložnih pravilnika te pri katalogizaciji koriste vlastiti pravilnik propisan Zakonom o muzejima i pojedinim propisima i standardima knjižnica. Arhivi se, također, uz svoje međunarodne standarde ISAD(G) i ISAAR(CPF) služe i propisima i standardima knjižnične zajednice.⁴⁴ Građa koja se stavlja na raspolaganje korisnicima arhiva, knjižnica i muzeja prikuplja se, pohranjuje, obrađuje, štiti, istražuje i komunicira. *Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* propisuje određene odredbe za opis i pristup takvoj građi, a opis i pristup građi obuhvaća podatke potrebne za istraživanje, identifikaciju i odabir i pristup građi i sadržaju te građe. Ovaj je pravilnik namijenjen standardizaciji opisa građe u arhivima, knjižnicama i muzejima, a prikaz podataka nije obuhvaćen odredbama *Pravilnika*.⁴⁵ Kako bi se doprinijelo racionalizaciji poslovanja i omogućavanju šire dostupnosti informacija o određenoj građi, *Pravilnik* je donesen u svrhu standardizacije opisa građe radi stvaranja uvjeta za razmjenu, dijeljenje, povezivanje, integraciju i ponovnu uporabu i korištenje podataka. Opis određene građe trebao bi odgovarati informacijskim potrebama korisnika koje se zadovoljavaju pronalaženjem, identifikacijom, odabirom, pristupom građi ili sadržaju te istraživanjem.⁴⁶

Glavne odredbe *Pravilnika* su: opća uporaba i primjerenost korisnicima, ujednačenost, funkcionalna granularnost, semantička interoperabilnost, točnost, ekonomičnost i racionalnost. Važno je da su navedeni podaci korisnicima jasni i pristupačni, a opis ujednačen s obzirom na razmjenu, povezivanje, integraciju i ponovnu uporabu samih podataka. Opis treba biti prilagođen potrebama, uvjetima i zahtjevima vrste građe, korisnicima i ustanovama, odnosno zbirkama u kojoj je građa pohranjena. Ako su podaci preuzeti, a nepotpuni su ili netočni, važno je probati potvrditi točnu informaciju i pružiti ju korisnicima. U opisu, elementi trebaju biti dostatni i nužni, a ono što nije ekonomično i otežava snalaženje korisnicima treba izbjegavati.⁴⁷ Pod pojmom *jedinica građe* podrazumijeva se bilo koji materijalni ili nematerijalni objekt nastao djelovanjem čovjeka ili prirode, a koji ima društveni, znanstveni, kulturni, povijesni i/ili umjetnički značaj. Upravo taj značaj čini i sam predmet vrijednim prikupljanja, pohrane, obrade, komuniciranja i zaštite u knjižnicama, arhivima i muzejima.⁴⁸ Jedinica građe može biti i spremnica, a spremnicom se smatra objekt koji služi za prijenos, pohranu i zaštitu jedinice građe.⁴⁹

⁴⁴ Usp. Isto.

⁴⁵ Usp. *Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima*, str. 1.

⁴⁶ Isto, str.2.

⁴⁷ Isto, str. 3-4.

⁴⁸ Isto, str. 6.

⁴⁹ Isto, str. 22.

Iako nema konkretnog elementa za opis zaštite, postoje načini kojima katalogizator može naglasiti kako i zašto je neka građa podložna oštećenju te na koji način rukovati njome s obzirom na materijal podloge, materijal nanosa, materijal općenito, tehniku, odnosno postupak primijenjen u oblikovanju, izradi ili proizvodnji jedinice građe. Osim toga, dimenzije su izraz koji označava veličinu neke jedinice građe, a kada su stare knjige u pitanju često su navedeni podaci o nakladničkom zaštitnom ovitku uz podatak o visini. Osim visine, dimenzije obuhvaćaju širinu, dubinu, promjer, volumen i druge veličine jedinice građe te se tako omogućuje korisnicima da razumiju izgled željene građe i njezinih dijelova. Kod navođenja podataka o dimenzijama, dodatno se u zagradi navode vrsta dimenzije i/ili dio jedinice građe na koji se podatak o dimenzijama odnosi.⁵⁰ Također, u napomenama o dimenzijama navode se pojedinosti o jedinici građe, npr. informacije o obliku i veličini koji se smatraju korisnima za korisnike.⁵¹

Iako svaka ustanova vrednuje svoje norme, formate ili standarde, zaštita građe ipak nije posve „nevidljiva“. Postoje određeni primjeri koji potvrđuju da katalogizatori ipak uspješno opisuju nedostatke koji se javljaju prilikom obrade građe i ti su opisi vidljivi u elementima i poljima navedenih normi, formata i standarda.

⁵⁰ Isto, str. 230.

⁵¹ Isto.

4. Gdje je „zaštita građe“ u katalognom opisu?

Pojam „zaštita“ u kontekstu AKM zajednice podrazumijeva sva upravna, administrativna, financijska i kadrovska pitanja usmjerena na očuvanje i dobrobit zbirke sa određenim stupnjem sigurnosti, nadzora, pohranom, čuvanjem i postupanjem prema zbirki kako ne bi došlo do ikakvih oštećenja. Glavni cilj zaštite je dugoročnost, ali također osiguravanje dostupnosti i očuvanja. Njezina svrha je očuvanje jedinice građe za buduće naraštaje, a to podrazumijeva trajno čuvanje.⁵² S obzirom na razvoj tehnologije koji se odrazio i na katalogna pravila, knjižničari, arhivisti i muzeolozi kao zajednica moraju djelovati u skladu s napretkom informacijske tehnologije. Iako se za knjižnice kaže da prikupljaju književnu ili znanstvenu građu, odnosno građu književnog ili znanstvenog karaktera, a arhivi povijesnog i administrativnog, to ne znači da nije moguće osmisliti skup pravila ili skup elemenata prikladnih za opis građe u cijeloj zajednici ovih baštinskih ustanova čija je uloga ista.⁵³ Opisivanjem *Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi*, CCO liste elemenata, *ISAD (G) – opće međunarodne norme za opis arhivskog gradiva*, *UNIMARC bibliografski format* te *Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* posebno se analiziralo elemente koji se odnose na zaštitu građe.

Za muzejsku zajednicu nije bilo moguće pronaći konkretne primjera u kojima se zaštita građe spominje ili definira, odnosno CCO-ova lista elemenata ne nudi konkretne podatke gdje se bilježi podatak o zaštiti i rukovanju muzejskih predmeta. Iako, pod element '*Fizička obilježja*' moguće je opisivati fizičke karakteristike građe, odnosno njegove mjere, materijal od kojeg je građa napravljena, tehnike održavanja te njegovo stanje i izdanje.⁵⁴ Na primjer, opisivanjem materijala i tehnika katalogizator daje podatke o tvarima ili materijalima od kojih je građa stvorena (ako je u pitanju građevina, predmet, fizičko djelo), ali i tehnike kojom se građa proizvela te metode i postupke. Takve informacije uključuju opisivanje tehnike ili medija te popratna sredstva korištena za nastanak građe.

⁵² Usp. Radić, Branka. Zaštita pisane baštine u zajednici AKM-a (arhivi-knjižnice-muzeji): Franjo Ksaver Kuhač (1834.-1911.) – utemeljitelj hrvatske etnomuzikologije i glazbene historiografije // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 60, 2-3(2017), str. 2.7

URL: <https://hrcak.srce.hr/195864> (2019-8-9)

⁵³ Usp. Horvat, Aleksandra. Zajedničko i posebno u stručnoj naobrazbi bibliotekara, arhivista i muzeologa / Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredile Mirna Willer i Tinka Katić, Tinka. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. str. 31.

⁵⁴ Usp. Cataloging cultural objects: a guide to describing cultural works and their images. URL: <http://vraweb.org/wp-content/uploads/2018/08/CatalogingCulturalObjectsFull.pdf> (2019-9-12)

Work Record

- **Class** [controlled]: architecture
- ***Work Type** [link]: temple • town hall • dwelling
• stable • church • museum
- ***Title**: Maison Carée | **Title Type**: preferred
Title: Nîmes Temple | **Title Type**: alternate
- ***Creator display**: unknown Roman
***Role** [controlled]: architect | [link]: unknown Roman
- ***Creation Date**: 16 CE
[controlled]: **Earliest**: -0016; **Latest**: -0016
- ***Subject** [link to authorities]: Roman temple • Gaius Caesar • Lucius Caesar
- ***Current Location** [link]: Nîmes (Languedoc-Roussillon, France)
- ***Measurements**: length: 25 m (82 feet); width: 12 m (40 feet)
[controlled]: **Value**: 25; **Unit**: m; **Type**: length | **Value**: 12; **Unit**: m; **Type**: width
- ***Materials and Techniques**: cut stone, bearing masonry construction
Material [link]: masonry | **Technique** [link]: dimension stone • load-bearing walls
- **Style** [link]: Corinthian
- **Culture** [link]: Ancient Roman • Gallo-Roman
- **Description**: Temple was dedicated to Gaius and Lucius Caesar, adopted sons of the first Roman emperor Augustus. Noted as best-preserved Roman building remaining in Gaul.

Slika 5. Primjer opisanog djela CCO-ovim elementima

Na slici 5. opisan je korintski hram CCO-ovim elementima. Upravo iz elemenata '*Materijali i tehnike*' koji pripada elementu '*Fizička obilježja*' korisnik dobiva podatke o materijalu od kojega je hram sagrađen te o samoj konstrukciji hrama. Također, u elementu '*Opisa*' naveden je podatak o očuvanosti hrama i razdoblju kada je hram bio najbolje očuvan.⁵⁵

UNIMARC-ovi elementi ipak navode konkretan popis elemenata u kojem vidimo i polje za opisivanje postupka zaštite. Unutar bloka napomena, polja 318 Napomena o postupcima zaštite i njegova polja detaljno opisuju postupak zaštite određene građe.

Navodi se primjer:

318 ##\$1Oštećeni i nepotpuni primjerak: na naslovnom listu rupe, nedostaju str. 549-552\$CiZaNSK: RIIC-8o-40 C⁵⁶

gdje je katalogizator jasno definirao problem koji postoji na određenoj građi te je takav podatak vidljiv i korisnicima. Također, za polje 310 Napomena o uvezu i dostupnosti, primjer je:

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Usp. UNIMARC bibliografski format / [autorizirani prijevod IFLA [i. e.] International Federation of Library Associations and Institutions ; hrvatski prijevod formata iz 1999. osuvremenila Marijana Tomić ; stručna redakcija prijevoda Murna Willer]. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Zadar: Sveučilište, 2009. str. 86.

310 ##\$aSamo za osobnu uporabu i istraživački rad; reproduciranje zabranjeno; izrada dig. i tisk. reprodukcija na zahtjev⁵⁷

gdje je jasno da određena građa nije dostupna za svaku vrstu uporabe te je reproduciranje same građe zabranjeno. Polje 316 Napomena o opisivanom primjerku slično je polju 318 te isto tako može dati podatke o stanju građe, na primjer:

316 ##\$aNeuvezan, vrlo oštećen i nepotpun primjer., nedostaju str.: [1-8],23-24 ...⁵⁸

Unutar elemenata opisa kod ISAD(G)-a, konkretan primjer opisa jedne serije u kojemu je naveden podatak o bilo kakvoj zaštiti određene jedinice arhivskog gradiva je primjer sa spisima australskog vođe i borca za ljudska prava Edwarda Koikia Mabo, koji su sačuvani u Nacionalnoj knjižnici u Australiji.

**3.3.2 Odabiranje,
izlučivanje i rokovi
čuvanja**

All the Mabo Papers that were transferred to the National Library have been preserved.

Slika 6. Primjer ISAD(G) elementa koji daje podatak o zaštiti gradiva

Podatak o zaštiti spisa nalazi se u elementu '*Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja*' te je navedeno kako su svi spisi zaštićeni u prostoru Knjižnice.⁵⁹ Za područje '*Uvjeta dostupnosti i korištenja*', odnosno potpodručja '*Uvjeta dostupnosti*' navodi se primjer spisa s ratnih sudova gdje je opisano koliko je spisa u otvorenom pristupu, koliko ih je u poluotvorenom te koliko ih je u zatvorenom pristupu:

3.4.1 Uvjeti dostupnosti

As of November 1999, 1170 file items in this series have been access examined. 1150 files have been determined as being open access, 18 files determined as open with exemption and two files determined as closed access. Other files in the series have not yet been access examined. The controlling agency for this series is the Department of Defence, Central Office.

Slika 7. Primjer opisanog ISAD(G) elementa za potpodručje 'Uvjeta dostupnosti'

Podaci navedeni u primjeru jasno govore o tome kako postoje spisi koje nisu za otvoreni pristup, odnosno zaštićene su i u zatvorenom su pristupu.⁶⁰

⁵⁷ Isto, str. 83.

⁵⁸ Isto, str. 85.

⁵⁹ ISAD(G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva / odobrilo Povjerenstvo za norme opisa arhivskoga gradiva. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2001. Str. 67. URL: http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISAD_%28G%29_2_Izd_Hrv.pdf (2019-8-8)

⁶⁰ Isto, str. 75.

Iako su u *Pravilniku za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* navedene razne informacije o samoj jedinici građe i detaljnijim podacima o istoj, odredbe *Pravilnika* ne obuhvaćaju i administrativne i tehničke podatke kojima se smatraju podaci o nabavi i smještaju građe, mjerama zaštite i osiguranja građe i evidenciji o uporabi same građe.⁶¹ Također, kada govorimo o staroj građi i rukopisima važno je opisati i njihovo stanje što podrazumijeva opisivanje postupka zaštite. Takav bitan element nedostaje u *Pravilniku*. Ipak, ukoliko smo upoznati s podacima o materijalu, materijalu podloge, boji, dimenzijama, vrsti medija i sl., možemo znati kako rukovati građom. Na primjer: 2.5 Napomena o vrsti medija daje nam podatak o mediju jedinice građe, a cilj je pružiti detaljnije informacije o mediju kao što je podatak o kojemu se mediju radi.

Primjeri:

audio

elektronički

projicirani⁶²

Također, kad su dimenzije u pitanju, različitih su vrsta pa se isto tako navode i dimenzije, ali se u zagradi navodi na koji dio jedinice građe se te dimenzije odnose. Konkretni primjer naveden u *Pravilniku*:

53 cm (dužina cijevi)

22 cm (dužina četke u okviru)

7 cm (promjer četke)

14 cm (dužina bakelitne sapnice)

27 cm (dužina metalne sapnice)

gdje su navedene dimenzije za različite dijelove usisavača.⁶³ O elementu 'Napomene o dimenzijama' korisnik dobiva one podatke koji se smatraju korisnima i važnima za njega, kao npr.:

⁶¹ Isto, str. 1

⁶² Usp. Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima, str. 146

⁶³ Isto, str. 231

Format plakata nije pravilan, odsječeni su gornji lijevi i donji desni ugao.⁶⁴

Element '*Napomena*' određuje i dopunjuje formalni opis neke građe te se zbog toga u to polje unose podaci o materijalnoj izradbi ili sadržaju publikacije. Iako su standardi, norme, formati i pravilnici vrlo detaljno opisali elemente koji postoje za opisivanje jedinice građe, konkretnih elemenata koji se odnose prvenstveno na zaštitu nema u velikom broju, ali katalogizatori imaju područja/polja/elemente koji su prikladni za opis zaštite i provođenja zaštite građe. S obzirom na velik broj donesenih pravilnika, zaštita nije istaknuta u elementima koliko i u pravilnicima. Ipak, velika i značajna uloga je na katalogizatorima i njihovom poznavanju građe s kojom rade te načinu na koji će odlučiti opisati građu.

⁶⁴ Isto, str. 238.

5. Zaključak

Prilikom analiziranja *Zakona o arhivskom gradivu i arhivima*, *Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*, *Zakona o muzejima*, *Pravilnika o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva*, *Pravilnika o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva*, *broju i strukturi stručnog osoblja arhiva*, *Pravilnika o zaštiti knjižnične građe*, CCO-ove stranice i vodič za opisivanje kulturne baštine može se zaključiti da AKM zajednica dijeli iste ciljeve i svrhu svoje djelatnosti – dijeliti informacije i zaštititi građu i gradivo. Sve se odnosi na smještaj, način rukovanja, način obrade i zaštite građe. AKM zajednica postoji kako bi služila korisnicima, a ono što im nudi je građa. Građa postoji kako bi ju se čuvalo, a kako bi bila što bolje očuvana, moraju postojati norme kojih se zajednica treba držati, a korisnici moraju biti upoznati s načinom zaštite koja je određena s obzirom na građu ili gradivo kojim se korisnik želi koristiti. Arhivi i ISAD(G) norma u popisu elemenata s područjima i potpodručjima koji su jasno definirani i raspoređeni ipak ne navode konkretan element ili područje namijenjeno samo za zaštitu arhivskog gradiva. Knjižnice u uputama za katalogizaciju, osim UNIMARC-ovog potpolja 318 Napomena o postupcima zaštite, nemaju konkretan element koji se odnosi na zaštitu građe kojom se korisnici služe te takve podatke vezane uz zaštitu navode u Bloku napomena. Muzeji i CCO-ove lista elemenata muzejsku su građu, ali i knjižničnu građu i arhivsko gradivo, također ograničili elementima u kojima nema konkretnog elementa koji se odnosi na zaštitu građe ili gradiva.

S obzirom na elemente koji su analizirani u pravilnicima, standardima, formatima i zakonima, zaštita građe može i dalje biti kvalitetno opisana, bez obzira na nedostatak konkretnog elementa koji se odnosi na zaštitu općenito. Ukoliko katalogizator poznaje svoju građu kojom rukuje svakodnevno, pri opisivanju građe i unošenju podataka ne bi trebalo biti problema. Osim zaštite, postoje i drugi elementi koji su povezani sa zaštitom, a od jednakog su ili barem upola važnog značaja, kao npr. materijal, tehnike, metode, dimenzije i dr. Dovoljno je poznavati građu i njezine osnovne značajke koje mogu puno značiti prilikom provođenja, ali i opisivanja samog postupka zaštite neke građe. Ono što je svakako važno za naglasiti je sličnost rada arhiva, knjižnica i muzeja te *Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima*. Bez obzira na razlike u pristupu prema građi, odnosno načinu izlaganja građe korisnicima, AKM zajednica kao zajednički cilj ima očuvati građu za buduće generacije te omogućiti pristup građi korisnicima. Kako bi u tome uspjeli, *Pravilnikom* su opisani elementi i ciljevi elemenata. Iako *Pravilnik* ne spominje konkretan element koji se odnosi na zaštitu, upravo je tu važna uloga katalogizatora i njegovog poznavanja građe. Razni su elementi koji

mogu poslužiti za opisivanje zaštite i provođenja konkretnih mjera prilikom rukovanja nekom građom, ali uz poznavanje elemenata potreban je i vješt katalogizator koji zna što i kako raditi sa svojom građom i zaštitom građe.

6. Literatura

Arhivi, knjižnice, muzeji. URL: <http://akm.hkdrustvo.hr/> (2019-9-4)

Cataloging cultural objects: a guide to describing cultural works and their images. URL: <http://vraweb.org/wp-content/uploads/2018/08/CatalogingCulturalObjectsFull.pdf> (2019-8-9)

Faletar Tanacković, Sanjica; Aparac-Jelušić, Tatjana. Ishodišta za proučavanje međudnosa baštinskih ustanova u 20. stoljeću: počeci teorijskih promišljanja // *Libellarium* 3, 2(2010); str. 183-206. URL: <https://hrcak.srce.hr/77793> (2019-9-13)

Horvat, Aleksandra. Zajedničko i posebno u stručnoj naobrazbi bibliotekara, arhivista i muzeologa / Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredile Mirna Willer i Tinka Katić, Tinka. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. Str. 29-37.

ISAD(G) : opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva / odobrilo Povjerenstvo za norme opisa arhivskoga gradiva. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2001. URL: http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISAD_%28G%29_2_Izd_Hrv.pdf (2019-9-12)

Krtalić, Maja; Hasenay, Damir; Aparac-Jelušić, Tatjana. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54, 1/2(2011); str. 1-36. URL: <https://repositorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A3263/datastream/FILE0/view> (2019-9-6)

Maroević, Ivo. Zaštita muzejske građe: temeljne odrednice. // *Informatica museologica* 21, 34(1990), str. 5-10. URL: <https://hrcak.srce.hr/144835> (2019-8-5)

Mesić, Hrvoje. Dokumentiranje kulturne baštine standardom Cataloging Cultural Objects: model razvoja kulturnoga dobra u digitalnom okruženju // *Modeli razvoja - iskustva drugih i naše mogućnosti* / uredila Albina Abidović. Brčko: Evropski univerzitet Brčko distrikt, 2019. Str. 117-130 URL: <https://bib.irb.hr/datoteka/998698.Zbornik2019-III.pdf> (2019-8-8)

Nacionalni pravilnik za katalogizaciju. URL: <http://npk.nsk.hr/> (2019-9-5)

Oklopčić, Jagoda. Muzejski zakoni i zaštita muzejske građe. // *Informatica museologica*, 21, 3-4 (1990), str. 26-27. URL: <https://hrcak.srce.hr/144839> (2019-8-5)

On the LAM: library, archive and museum collections in the creation and maintenance of knowledge communities. 33 str. URL: <http://www.oecd.org/education/innovation-education/32126054.pdf> (2019-8-9)

Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva. URL: arhinet.arhiv.hr/_Download/PDF/Pravilnik_o_zastiti_i_cuvanju_arhivskog_i_registraturnog_gradiva_izvan_arhiva.pdf (2019-7-31)

Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima. URL: <https://www.kam.hr> (2019-8-7)

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_09_108_1751.html (2019-8-7)

Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_05_65_1404.html (2019-7-31)

Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html (2019-8-1)

Priručnik za UNIMARC format za pregledne zapise / [s engleskog prevela Slobodanka Radovčić ; hrvatske primjere odabrali i izradili Zoran Ivanović...[et al.] 1. hrvatsko izd. (prema 2. prerađenom i proširenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. str.231.

Radić, Branka. Zaštita pisane baštine u zajednici AKM-a (arhivi-knjižnice-muzeji): Franjo Ksaver Kuhač (1834.-1911.) – utemeljitelj hrvatske etnomuzikologije i glazbene historiografije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, 2-3(2017), str. 25-45. URL: <https://hrcak.srce.hr/195864> (2019-8-14)

UNIMARC. // Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63215> (2019-9-5)

UNIMARC bibliografski format / [autorizirani prijevod IFLA [i. e.] International Federation of Library Associations and Institutions ; hrvatski prijevod formata iz 1999. osuvremenila Marijana Tomić ; stručna redakcija prijevoda Mirna Willer]. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Zadar: Sveučilište, 2009.

Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. URL: <https://www.zakon.hr/z/373/Zakon-o-arhivskom-gradivu-i-arhivima> (2019-7-31)

Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. URL: <https://www.zakon.hr/z/1925/Zakon-o-knji%C5%BEenicama-i-knji%C5%BEeni%C4%8Dnoj-djelatnosti-2019> (2019-8-1)

Zakon o muzejima. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1267.html (2019-8-5)

Zlodi, Goran. Od muzejske dokumentacije prema utvrđivanju svojstva kulturnoga dobra : ključni standardi i načela // Etnološka istraživanja 20 (2015), str. 45-52. URL: https://bib.irb.hr/datoteka/857119.01_EI_20_07_zlodi_HR.pdf (2019-8-8)